

Pluralizm, transparentność i odpowiedzialność. Nowe regulacje Unii Europejskiej w obszarze mediów i technologii cyfrowych

Alicja Jaskiernia

Uniwersytet Warszawski

a.jaskiernia@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0001-8412-7217

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest zaprezentowanie działań legislacyjnych Unii Europejskiej w obszarze mediów i platform cyfrowych zmierzających do uporządkowania rynku usług cyfrowych oraz podniesienia poziomu ich odpowiedzialności i przejrzystości. Wyzwaniem obecnej dekady jest także konieczność przyjęcia ram regulacyjnych na rynku wspólnotowym dla technologii sztucznej inteligencji. **Metoda badawcza:** w tekście zastosowano metodę *desk research* oraz analizę dokumentów prawnych. **Wyniki i wnioski:** w szeroko pojętej polityce medialnej Unii Europejskiej nastąpiła wyraźna reorientacja działań, których wyznacznikiem jest wolność i pluralizm mediów oraz ich rola w demokracji. Unia ma także szansę pozostać globalnym kreatorem standardów regulacji dla firm sektora dostawców usług cyfrowych. **Wartość poznawcza:** w artykule przedstawiono aktualne rozwiązania prawne w zakresie mediów i usług cyfrowych, eksponujące aspekty transparentności, pluralizmu oraz znaczenia ochrony praw podstawowych i wartości demokratycznych w kontekście ich działalności.

SŁOWA KLUCZOWE

Unia Europejska, wolność mediów, transparentność, platformy internetowe, sztuczna inteligencja

Aktywność regulacyjna Unii Europejskiej prowadzona od początku obecnego wieku w obszarze usług firm technologicznych staje się coraz bardziej intensywna, wielokierunkowa i wielopoziomowa (Holtz-Bacha, 2023; Klimkiewicz, 2014; Simpson, Puppis, & van den Bulck, 2016). Politykę unijną, pomimo wielu ograniczeń oraz rozczarowań jej skutecznością i efektami (Holtz-Bacha, 2023, pp. 2–3), należy postrzegać jako unikatowy w skali globalnej projekt kreowania standardów dla sektora dostawców różnego rodzaju usług medialnych (Pauwels & Donders, 2011, p. 527). Nie chodzi przy tym wyłącznie o harmonizację prawną przepisów krajowych, ale także o wpływ na przebieg i kształtowanie procesów w politykach komunikacyjnych i medialnych poza Unią. Ze względu na, w większości globalny charakter działalności podmiotów będących obiektem regulacji, unijna polityka podlega bacznej obserwacji w skali międzynarodowej. Określana „efektem Brukseli” (Bradford, 2019), oznacza konieczność dostosowania się do tych standardów przedsiębiorstw działających na wspólnym rynku, a nierzadko także wzorowanie się na unijnych przepisach przez kraje spoza Unii. Potencjał Unii jako wzorca pod tym względem jest dużo większy niż np. Stanów Zjednoczonych, gdyż „kultura ostrożnego ryzyka” okazuje się bardziej atrakcyjna od amerykańskiej kultury zdystansowanego i generalnie rynkowego podejścia do regulacji (Bradford, 2021, p. 77).

Reorientacja w polityce Unii w obszarze środowiska mediów oznacza postawienie w jej centrum takich kwestii jak pluralizm i przejrzystość własności oraz relacji ze światem polityki i gospodarki, ochronę praw podstawowych użytkowników oraz podkreślanie roli niezależnych mediów w obronie demokracji (Holtz-Bacha, 2023, pp. 7–8). Kierunki tej nowej polityki wyznaczane są przez dwa główne wektory: wypracowywanie adekwatnej odpowiedzi na technologiczne wyzwania oraz obronę wartości demokratycznych w środowisku medialnym i usług cyfrowych. Oznacza to wzmacnianie nacisku na platformy internetowe w celu zwiększenia ich odpowiedzialności i zapewniania bezpieczeństwa ich użytkowników, co wymusi także przejrzystość mechanizmów ich działalności oraz konieczność wdrożenia form nadzoru zewnętrznego. W stosunku do platform cyfrowych unijne regulacje – powoli, ale skutecznie – wykreowały system prawny, w którym godzi się kryteria osiągania celów przez podmioty biznesowe z odpowiedzialnością za skutki ich działalności. Wymogi dotyczą nie tylko lepszych i skuteczniejszych gwarancji bezpieczeństwa dla odbiorców ich usług, ale także zapewnienia uczciwej konkurencji rynkowej. Obronę wartości demokratycznych w środowisku medialnym i usług cyfrowych, odgrywającą ważną rolę w reorientacji unijnej polityki medialnej, podjęła Komisja Europejska ponad dekadę temu, gdy została powołana Grupa Wysokiego Szczebla ds. Pluralizmu i Wolności Mediów, która podkreśliła w swoim raporcie konieczność większego zaangażowania Unii w działania na rzecz wolności i pluralizmu mediów (High Level Group on Media Freedom and Pluralism, 2013). Oznacza to stopniowe i konsekwentne poszerzanie dotychczasowego „technologicznego” i rynkowego podejścia do sektora mediów o kwestie związane z wartościami demokratycznymi, od których odejście powoduje erozję praworządności.

Słowem-kluczem nowych regulacji unijnych, wchodzących właśnie w życie lub będących w fazie projektów, jest transparentność w zakresie mechanizmów działania platform i przejrzystość sektora mediów, pod kątem zarówno ich działalności, jak i paralelizmu politycznego, zwłaszcza mediów informacyjnych. Przyjęte lub procedowane obecnie dokumenty wpisują się w długofalowe strategiczne plany działania Unii Europejskiej ogłoszone w 2020 r.: agendę cyfrowej przyszłości Europy (Komisja Europejska, 2020a) oraz plan działania na rzecz demokracji (Komisja Europejska, 2020b). Do nowych ważnych aktów ustawodawczych, o których będzie mowa w dalszej części tekstu, należy zaliczyć: przyjęte już akty o usługach cyfrowych (dalej: DSA) (Parlament Europejski i Rada, 2022a) i rynkach cyfrowych (dalej: DMA) (Parla-

ment Europejski i Rada, 2022b), a także jeszcze procedowane europejski akt o wolności mediów (Parlament Europejski i Rada, 2022c) oraz akt o sztucznej inteligencji (Parlament Europejski i Rada, 2021).

Porządkowanie rynku usług cyfrowych – akty o usługach cyfrowych i rynkach cyfrowych

Podwyższeniu poziomu odpowiedzialności i przejrzystości działalności platform internetowych ma służyć pakiet przepisów zawartych we wspomnianym akcie o usługach cyfrowych (DSA) i akcie o rynkach cyfrowych (DMA), które wchodzi w życie stopniowo, począwszy od końca 2022 r. do marca 2024 r.¹ Wymogi DSA obejmują szeroki wachlarz obowiązków dotyczących skuteczniejszego przestrzegania przez platformy internetowe praw podstawowych ich użytkowników. Regulacjami DSA i DMA w różnym stopniu objęte są duże platformy, które mają w Unii ponad 45 mln użytkowników miesięcznie. Komisja opublikowała 25 kwietnia 2023 r. listę 19 bardzo dużych platform internetowych (VLOP) i bardzo dużych wyszukiwarek internetowych (VLOSE) podlegających jej nadzorowi (Komisja Europejska, 2023a). Do grudnia 2023 r. została ona poszerzona o kolejne trzy podmioty (Komisja Europejska, 2023b). Te platformy są zobowiązane przystosować swoje mechanizmy działania do nowych reguł na rynku wspólnotowym ze względu na skalę ich działalności i potencjalnie wielki wpływ na społeczeństwo. DSA nakłada na te podmioty szczególnie istotne obowiązki związane z moderowaniem treści, transparentnością (w tym reklam), zwalczaniem cyberprzemocy, mechanizmami składania skarg oraz sprawozdawczością. Usprawnione mają być procedury kwestionowania decyzji platform oraz uproszczone regulaminy. System nadzoru przewiduje konieczność poddania się platform kontroli zewnętrznej przez niezależnego audytora oraz udostępniania danych Komisji i organom krajowym, tak aby mogły one monitorować i oceniać praktyki platform (Komisja Europejska, 2023c).

Akt o rynkach cyfrowych dotyczy platform określanych jako tzw. nowi strażnicy dostępu (*gatekeepers*), które służą jako „ważna brama dla użytkowników biznesowych”, osiągnęły lub przewidywalnie będą zajmować ugruntowaną i trwałą pozycję na rynku Unii (Komisja Europejska, 2023d). W związku z przepisami DMA we wrześniu 2023 r. Komisja po raz pierwszy zidentyfikowała sześć takich podmiotów, do których zaliczyła następujące przedsiębiorstwa branży technologicznej: Alphabet, Amazon, Apple, ByteDance, Meta i Microsoft. Prawie wszystkie, poza ByteDance z kapitałem chińskim, pochodzą z amerykańskiej Doliny Krzemowej. Strażnicy dostępu to więc duże platformy cyfrowe świadczące tzw. podstawowe usługi internetowe, takie jak wyszukiwarki, komunikatory, platformy społecznościowe i upowszechniania wideo, usługi reklamy i systemy operacyjne czy sklepy z aplikacjami. Kryteria traktowania platform jako „strażników dostępu” zostały rygorystycznie określone w oparciu o wpływ na rynek usług cyfrowych w Europejskim Obszarze Gospodarczym. Podmiot zakwalifikowany do takiej kategorii ma mieć ponad 45 mln użytkowników miesięcznie i ponad 10 tys. aktywnych użytkowników biznesowych rocznie w UE oraz osiągać określony poziom dochodów na rynku EOG (ponad 7,5 mld euro przychodów rocznych). Ustawa o rynkach cyfrowych ma uniemożliwić owym „strażnikom dostępu” narzucanie nieuczciwych warunków przedsiębiorstwom i użytkownikom, a także zapewnić przejrzystość danych oraz możliwość korzystania z alternatywnych systemów, np. płatności w aplikacjach i interoperacyjności.

¹ Przepisy DSA wchodzi w życie stopniowo w okresie od 16 listopada 2022 r. do 17 lutego 2024 r.; DMA wszedł w życie 1 listopada 2022 r. i jest stosowany w państwach członkowskich od 2 maja 2023 r.

Europejski akt o wolności mediów (EMFA)

Nawiązaniem do fundamentalnych wartości Unii i wyrazem troski o stan sektora mediów jest akt o wolności mediów (European Media Freedom Act, dalej: EMFA), przedstawiony przez Komisję w 2022 r. Projekt, który ma stanowić „nowy impuls na rzecz europejskiej demokracji” (Komisja Europejska, 2021, s. 11), zawiera przepisy mające chronić pluralizm europejskiego krajobrazu medialnego i niezależność redakcyjną mediów oraz służyć przejrzystości krajowych polityk medialnych. Akt może być traktowany jako odpowiedź na największe zagrożenia dla wolności mediów obserwowane w europejskich systemach medialnych (Media Pluralism Monitor, 2022). Jego realizacja ma wzmocnić wolność rynkową i redakcyjną przedsiębiorstw medialnych, w tym zapobiegać nieuzasadnionym dyskryminującym praktykom w krajach członkowskich. Parlament Europejski i Rada osiągnęły porozumienie w sprawie przyjęcia projektu w grudniu 2023 r. (Komisja Europejska, 2023e). Po formalnej akceptacji przez oba te organy oraz publikacji w Dzienniku Urzędowym UE państwa członkowskie będą miały 15 miesięcy na jego implementację. Aktowi towarzyszy zalecenie Komisji dotyczące niezależności redakcyjnej oraz transparentności w zakresie własności w sektorze mediów (Komisja Europejska, 2022).

Decydując się na uchwalenie EMFA, Unia udowadnia, że kwestie usług medialnych stały się obszarem tak istotnym i wrażliwym, ze względu na bezpośrednie powiązanie z praworządnością i stanem demokracji, że należy podjąć stanowcze kroki ustawodawcze. W akcie zawarto, z założenia ograniczoną do kilku ważnych wybranych kwestii, propozycję „mapy drogowej” mającej doprowadzić do wykreowania przyjaznego klimatu dla promowania pluralizmu i niezależności mediów. Europejska Federacja Dziennikarzy określiła EMFA mianem „historycznego” aktu (European Federation of Journalists, 2023), a International Press Institute jako „szczerzy wysiłek, aby odpowiedzieć na nowe formy ograniczania niezależnego dziennikarstwa w Europie poprzez zrównoważone podejście regulacyjne” (International Press Institute, 2023).

Założenia EMFA dotyczą w głównej mierze transparentności działań władzy w różnych zakresach relacji ze środowiskiem medialnym, w tym na przykład lokowania reklamy państwowej czy wywierania wpływu na nadawców publicznych. Na przedsiębiorstwa medialne przepisy nakładają zwiększone obowiązki dotyczące transparentności własności oraz ujawniania konfliktu interesów. EMFA ma na celu rozwiązanie takich ważnych problemów jak nieprzejrzysty i niesprawiedliwy przydział reklam państwowych czy wiarygodność pomiarów oglądalności. Na przedsiębiorstwa medialne nakłada się szczegółowe obowiązki związane z zachowaniem większej jawności i przejrzystości własności (Komisja Europejska, 2023f). Wymóg ten wynika z prawodawstwa UE dotyczącego spółek (prawo spółek i przepisy dotyczące przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy). Szczególnie i proporcjonalnie bardziej restrykcyjne wymogi w przepisach EMFA odnoszą się do mediów informacyjnych i są uzasadniane ich wpływem na kształtowanie opinii publicznej. Komisja poczyniła już pierwsze kroki służące zwiększeniu przejrzystości własności mediów w państwach członkowskich. We wrześniu 2023 r. został opublikowany pierwszy raport European Media Ownership Monitor (EurOMo), obejmujący 15 państw UE i zawierający informacje na temat własności głównych mediów informacyjnych w tych krajach. Dane, zebrane przez grupy ekspertów krajowych z publicznie dostępnych źródeł, ukazują mapę powiązań własnościowych ważnych mediów informacyjnych w tych państwach oraz ich relacji ze środowiskami politycznymi (EurOMo-Euromedia Ownership Monitor, 2023). EurOMo, jak się wydaje, może stać się przydatnym narzędziem monitorowania wdrażania przepisów EMFA przez państwa członkowskie.

Szczegółowe przepisy aktu dotyczą obowiązków dostawców usług medialnych w zakresie niezależności decyzji redakcyjnych oraz ujawniania rzeczywistych lub potencjalnych konfliktów interesów, które mogą mieć wpływ na zawartość mediów. Kryteria i procedury przydzia-

nia reklam podmiotów państwowych dostawcom usług medialnych i platformom internetowym mają być niedyskryminacyjne, a informacje o praktykach w tym obszarze publicznie dostępne. Organy lub podmioty publiczne będą musiały publikować informacje o swoich wydatkach na reklamę oraz nazwy dostawców. Przydział reklam państwowych będzie monitorowany przez właściwe niezależne organy w państwach członkowskich. W odniesieniu do finansowania mediów publicznych EMFA wymaga, aby procedury gwarantowały odpowiednie i przewidywalne środki finansowe oraz przejrzystość procedur powoływania ich władz. Wymogi przejrzystości dotyczą także systemów pomiarów oglądalności, które mają podlegać niezależnym audytom. Dostawcy takich systemów będą na przykład zobowiązani do dostarczania każdemu dostawcy usług medialnych informacji na temat wyników pomiaru. Organy regulacyjne muszą zachęcać zainteresowane strony do sporządzania kodeksów postępowania w celu wspierania przejrzystości tych systemów. Dzięki nowym zasadom firmy medialne będą mogły ograniczyć ryzyko stronniczych danych oglądalności. Celem przepisów jest więc minimalizowanie ryzyka wykorzystania zasobów państwowych do realizacji partyjnych interesów oraz promowanie uczciwej konkurencji na rynku mediów.

Przewiduje się także powołanie podmiotu doradczo-konsultacyjnego – Europejskiej Rady ds. Usług Medialnych. Ten nowy „podmiot strażniczy” ma promować skuteczne i spójne stosowanie unijnych ram prawa medialnego oraz wypowiadać się na temat praktyk krajowych. Będzie stanowić też platformę współpracy Komisji z wielkimi platformami internetowymi, sektorem mediów i społeczeństwem obywatelskim w zakresie stosowania przepisów EMFA i monitorowania różnych inicjatyw samoregulacyjnych. Zastąpi tym samym Europejską Grupę Regulatorów Audiowizualnych Usług Medialnych (ERGA), która została ustanowiona na mocy dyrektywy o audiowizualnych usługach medialnych.

EMFA, traktowana jako próba kompleksowego dokumentu kreującego pożądane standardy dla mediów, zgodne z wartościami Unii, stanowi wyraz poszukiwania przez tę organizację „złotego środka” pomiędzy ideałami a pragmatyczną unijną zasadą pozostawiania przestrzeni dla państw oraz poszanowania ich subsydiarności (Jaskiernia, 2023). Wdrożenie tej regulacji oznacza wymierne korzyści dla firm medialnych, większą pewność prawną, a także – co należy podkreślić – ma stanowić zaporę przeciwko propagandzie, klientelizmowi i zakłócaniu uczciwej konkurencji na rynku na korzyść mediów prorządowych. Sukces EMFA będzie częściowo mierzony zakresem, w jakim ambicje twórców tego aktu zostaną poparte wystarczająco konkretnymi narzędziami, aby powstrzymać siły zawłaszczania mediów.

Sztuczna inteligencja jako wyzwanie cywilizacyjne: regulacyjne i etyczne

Unia Europejska bardzo konsekwentnie tworzy fundamenty ram prawnych i etycznych dotyczących zastosowania technologii cyfrowych w życiu społecznym – od zarządzania danymi osobowymi po narzędzia nazywane już powszechnie sztuczną inteligencją (dalej: SI). Projekt regulacji SI został poprzedzony publikacją przez Komisję Europejską Białej Księgi (Komisja Europejska, 2020c) i konsultacjami publicznymi. W sprawie regulacji w tym obszarze wielokrotnie wypowiadał się również Parlament Europejski, przyjmując szereg rezolucji dotyczących zwłaszcza etycznych aspektów stosowania sztucznej inteligencji (Parlament Europejski, 2020a) oraz zasad odpowiedzialności w jej stosowaniu (Parlament Europejski, 2020b). Kompleksowy projekt aktu prawnego został przedstawiony przez Komisję w kwietniu 2021 r., 13 marca 2024 r. osiągnięto wstępne porozumienie pomiędzy Parlamentem Europejskim i Radą (Parlament Europejski, 2023), a 13 marca parlamentarzyści ostatecznie przyjęli nowe prawo (Parlament Europejski, 2024). Niewątpliwym katalizatorem prac okazał się ChatGPT, *chatbot* udostępniony publicznie przez firmę badawczą OpenAI w końcu 2022 r., wywołując z jednej

strony entuzjazm rzesz użytkowników, z drugiej zaś kontrowersje dotyczące zakresu i form regulacji SI (Volpicelli, 2023).

Celem unijnej regulacji w zakresie sztucznej inteligencji jest zbudowanie „ekosystemu zaufania”, w którym używanie tych nowych technologii odbywa się na zasadach przejrzystości, gwarancji bezpieczeństwa i możliwego minimalizowania negatywnych, możliwych obecnie do przewidzenia skutków powszechnego stosowania SI. Komisja zaproponowała w rozporządzeniu pragmatyczne podejście, oparte na analizie ryzyka, uwzględniając zróżnicowany stopień regulacji.

Systemy sztucznej inteligencji zostały zdefiniowane jako szybko rozwijająca się grupa technologii, które mogą przyczynić się do wielu korzyści społeczno-ekonomicznych we wszystkich gałęziach przemysłu i obszarach życia społecznego. Jednocześnie ich zastosowanie powoduje nieprzewidywalne rodzaje ryzyka i niekorzystne konsekwencje, które będą odczuwane przez osoby fizyczne i całe społeczeństwa. Zidentyfikowane zagrożenia powinny podlegać regulacjom, a nawet zakazom, w przypadku niektórych szczególnie szkodliwych praktyk z wykorzystaniem SI, które są sprzeczne z unijnymi wartościami. W związku z tym w art. 10 ust. 3 aktu podkreśla się znaczenie jakości danych treningowych, na których uczy się SI, a które „muszą być adekwatne, reprezentatywne, wolne od błędów i kompletne”.

W preambule zwraca się uwagę na te aspekty, które dotyczą możliwości nadużywania sztucznej inteligencji w sposób zagrażający jakości demokracji oraz wolności jednostki:

„Oprócz wielu korzystnych zastosowań sztucznej inteligencji technologia ta może być również niewłaściwie wykorzystywana i może dostarczać nowych i potężnych narzędzi do praktyk manipulacji, wykorzystywania i kontroli społecznej. Takie praktyki są szczególnie szkodliwe i powinny być zakazane, ponieważ są sprzeczne z unijnymi wartościami poszanowania godności ludzkiej, wolności, równości, demokracji i praworządności oraz z prawami podstawowymi Unii, w tym z prawem do niedyskryminacji, ochrony danych i prywatności oraz z prawami dziecka” (motyw 15).

Przepisy przyjęte w rozporządzeniu wprowadzają rozróżnienie między zastosowaniami sztucznej inteligencji, które mogą kreować: (i) niedopuszczalne ryzyko, (ii) wysokie ryzyko oraz (iii) niskie lub minimalne ryzyko. Wykaz zakazanych praktyk obejmuje wszystkie systemy SI, których wykorzystywanie uznaje się za niedopuszczalne ze względu na ich sprzeczność z wartościami Unii, na przykład z prawami podstawowymi. Zakazane byłoby stosowanie sztucznej inteligencji w celu szerokiej inwigilacji obywateli, identyfikacji biometrycznej oraz tworzenia systemów punktacji zachowań społecznych. Ma to stanowić prawną zaporę przed wykorzystaniem SI do projektowania systemów autorytarnych na wzór chińskiego panoptikonu (Strittmatter, 2018, s. 203–283) i neutralizować pokusy kreowania „cyfrowego totalitaryzmu” (Zuboff, 2020, s. 483). Projekt rozporządzenia zawiera więc w zasadzie przepisy dotyczące dwóch kategorii systemów sztucznej inteligencji: systemów zakazanych oraz wysokiego ryzyka. Dla kategorii wysokiego ryzyka przewidziano ramy regulacyjne, dla pozostałych (niskie lub minimalne ryzyko) proponuje się współregulację, czyli kodeksy etyczne stosowane dobrowolnie przez wszystkich dostawców systemów sztucznej inteligencji. Zakazy obejmują praktyki niedopuszczalne, które wykazują znaczny potencjał manipulowania ludźmi, oparte na technikach podprogowych, działające na podświadomość lub wykorzystujące słabości określonych grup, takich jak dzieci lub osoby z niepełnosprawnościami. Inne praktyki, polegające na manipulacji lub wykorzystywaniu osób dorosłych, mogłyby zostać objęte obowiązującymi przepisami dotyczącymi ochrony danych, ochrony konsumentów i usług cyfrowych zapewniającymi bezpieczeństwo poprzez odpowiednie informowanie.

Szczególnie wiele uwagi autorzy rozporządzenia poświęcili technologii *deep fake*, czyli metodzie głębokiej manipulacji poprzez tworzenie fałszywych treści za pomocą technik audiowizualnych. Takie treści, zgodnie z art. 52 ust. 3, powinny być wyraźnie oznaczone jako wygenerowane przez sztuczną inteligencję:

„Użytkownicy systemu sztucznej inteligencji, który generuje obrazy, treści dźwiękowe lub treści wideo, które ludzko przypominają istniejące osoby, obiekty, miejsca lub inne podmioty lub zdarzenia, lub który tymi obrazami i treściami manipuluje, przez co osoba będąca ich odbiorcą mogłaby niesłusznie uznać je za autentyczne lub prawdziwe („deepfake”), ujawniają, że dane treści zostały wygenerowane lub zmanipulowane przez system sztucznej inteligencji”.

Przewidziano jednak wiele wyjątków od obowiązku poinformowania, że w danej sytuacji wykorzystano sztuczną inteligencję, które mogą podlegać bardzo szerokiej interpretacji. Zgodnie z art. 52 ust. 3 rozporządzenia wyjątki te mogą być związane na przykład z wykrywaniem przestępstw, prowadzeniem dochodzeń i śledztw oraz ściganiem ich sprawców lub gdy jest to konieczne do wykonywania prawa do wolności wypowiedzi oraz prawa do wolności sztuki i nauki zagwarantowanych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej, z zastrzeżeniem odpowiednich gwarancji zabezpieczających prawa i wolności osób trzecich.

W świetle proponowanych przepisów zasadniczą kwestią etycznego funkcjonowania systemów SI okazuje się więc transparentność ich stosowania. Zgodnie z art. 52 obowiązki w zakresie przejrzystości będą miały zastosowanie do systemów, które wchodzi w interakcję z człowiekiem, są wykorzystywane do wykrywania emocji lub określania powiązań z kategoriami społecznymi na podstawie danych biometrycznych, generują treści lub nimi manipulują (np. technologia *deepfake*). Osoby fizyczne, wchodzące w interakcję z systemem sztucznej inteligencji lub gdy ich emocje lub cechy charakterystyczne są rozpoznawane za pomocą środków zautomatyzowanych, muszą być o tym fakcie poinformowane.

Ważnym uzupełnieniem zharmonizowanych minimalnych wymogów prawnych ma być system wielostronnej współregulacji, realizowany z udziałem wielu stron zainteresowanych prawidłowym użytkowaniem technologii SI (art. 69). Zróżnicowane zespoły, złożone z ekspertów z różnych dziedzin, od organizacji pozarządowych po ludzi nauki oraz przedstawicieli firm technologicznych, powinny wypracować kodeksy etyczne, które zwiększą odpowiedzialność i transparentność oferty sektora SI. W tym celu powołano sojusz na rzecz sztucznej inteligencji (Komisja Europejska, 2018), platformę, na której wiele tysięcy zainteresowanych stron będzie mogło debatować na temat technologicznych i społecznych konsekwencji systemów SI. Ponadto w każdym państwie członkowskim powinien zostać ustanowiony niezależny organ regulacyjny. W rozporządzeniu przewidziano ustanowienie Europejskiej Rady ds. Sztucznej Inteligencji (art. 56), w której składzie znajdują się przedstawiciele państw członkowskich i Komisji. Rada będzie nie tylko monitorować wdrażanie rozporządzenia, ale także gromadzić wiedzę fachową oraz wypracowywać dobre praktyki.

Poza Unią także inne ważne organizacje paneuropejskie, takie jak Rada Europy i OBWE, wskazują na konieczność ustanowienia międzynarodowych standardów zastosowania sztucznej inteligencji, tak aby tej technologii nie schowano w „czarnej skrzynce algorytmów”, które powinny być transparentne i kontrolowalne zgodnie z ustalonymi zasadami (Rabitsch, Wazir, & Tremel, 2021, p. 5). Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 2017 r. wskazuje na potencjalne zagrożenie zastąpienia demokratycznych reguł przez „cyfrowy autorytaryzm – nowy porządek społeczny konkurujący z demokracją” (Council of Europe, 2017). Podobne obawy wyraził Parlament Europejski (Adam & Hocquard, 2023, s. 1), zwracając uwagę na negatywny potencjał SI jako technologii, która „stwarza wiele zagrożeń dla demokracji, ponieważ

jest potężnym narzędziem do dezinformacji, które mogą wywoływać napięcia skutkujące konfliktami wyborczymi, a nawet przemocą”.

Rada Europy na początku 2023 r. opublikowała projekt konwencji w sprawie sztucznej inteligencji (Council of Europe, 2023), w którym przewidziano zobowiązanie stron do uwzględniania faktu wykorzystania SI w procesach demokratycznych. Zaleca między innymi przyznanie specjalistom, ekspertom i niezależnym obserwatorom dostępu do stosowanych przez platformy algorytmów, tak aby umożliwić ocenę poziomu etycznego oferty produktów sztucznej inteligencji.

Konkluzje

Przyjęte oraz procedowane aktualnie w Unii regulacje kreują konwergentny system prawny dotyczący technologii o tak potężnym i nieprzewidywalnym potencjale, że w niedalekiej przyszłości zmienią one ekosystem gospodarczy i społeczny, a nawet kierunek rozwoju ludzkiej cywilizacji. Konieczność uwzględnienia w przepisach prawnych dobrze zdefiniowanych zabezpieczeń przed nadużyciami ze strony firm technologicznych oraz przed stworzonymi przez nie narzędziami, którymi posługują się różne podmioty fizyczne i prawne, nie podlega dyskusji. Alternatywnym scenariuszem dla wysiłków podejmowanych w celu regulacji działalności tych podmiotów jest bowiem... jeszcze więcej regulacji, w tym zwłaszcza ograniczających dezinformację i propagandę. O regulacje prawne upominają się także twórcy nowych systemów SI, w poczuciu odpowiedzialności za ich stosowanie (Mądry & Żakowski, 2024). Ważne będą spójność, kompatybilność oraz rygorystyczne egzekwowanie zaprojektowanych i przyjętych przez demokratyczne gremia przepisów. Wprawdzie unormowania prawne zwykle są reaktywne i pojawiają się później niż technologia, to jednak bywają skuteczne, jeśli podlegają regularnemu monitoringowi. Dlatego kluczową gwarancją powodzenia wdrażania rozwiązań prawnych jest stworzenie solidnego mechanizmu monitorowania. W Unii mogą być w tym zakresie wykorzystywane na przykład wspomniane wcześniej projekty EurOMo i Media Pluralism Monitor, które powinny być konsekwentnie wspierane przez Komisję. Mogą one posłużyć, wraz z przewidzianym w AI Act systemem rejestracji zastosowań SI wysokiego ryzyka, do stworzenia publicznie dostępnej platformy społecznej kontroli w obszarze mediów i usług internetowych.

Zagrożenia wynikające z powszechnego praktycznego zastosowania technologii cyfrowych związane są przede wszystkim z brakiem transparentności oraz ich niekontrolowaną komercjalizacją, w tym danych osobowych użytkowników. Szczególnie niebezpieczne społecznie okazały się możliwości rozprzestrzeniania dezinformacji i propagandy w mediach społecznościowych (Entman & Usher, 2018; Vaidhyanathan, 2018). Przez coraz głębsze przenikanie nowych technologii do życia gospodarczego i społecznego, w tym nieprzewidywalne zastosowanie systemów SI, zagrożenia te mogą ulec zwielokrotnieniu (Davenport, 2018; Osiński, 2023). Wkrótce przekonamy się, czy Unii Europejskiej udało się zbudować zapowiadany „ekosystem zaufania” i utrzymać pozycję hegemonu w kreowaniu standardów dla firm zaawansowanych technologii, kształtując tym samym globalne wzorce w tym zakresie.

Bibliografia

- Adam, M., & Hocquard, C. (2023). Artificial intelligence, democracy and elections. European Parliament. Retrieved January 3, 2024, from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI\(2023\)751478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI(2023)751478_EN.pdf)
- Bradford, A. (2019). *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World*. Oxford University Press.
- Bradford, A. (2021). The European Union in a globalised world: the “Brussels Effect”. *Governing Globalization*, 2, 75–79. Retrieved January 3, 2024, from <https://geopolitique.eu/en/articles/the-european-union-in-a-globalised-world-the-brussels-effect>

- Council of Europe. (2017). Technological convergence, artificial intelligence and human rights. Parliamentary Assembly. Recommendation 2102(2017). Retrieved January 5, 2024, from <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23726&lang=en>
- Council of Europe. (2023). Revised Zero Draft [Framework] on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Committee on Artificial Intelligence. Retrieved January 3, 2024, from <https://rm.coe.int/cai-2023-01-revised-zero-draft-framework-convention-public/1680aa193f>
- Davenport, T. H. (2018). From analytics to artificial intelligence. *Journal of Business Analytics*, 1(2), 1–8. <https://doi.org/10.1080/2573234X.2018.1543535>
- Entman, R. M., & Usher, N. (2018). Framing in a Fractured Democracy: Impacts of Digital Technology and Ideology, Power and Casting Network Activation. *Journal of Communication*, 68, 298–308. <https://doi.org/10.1093/joc/jqx019>
- EurOMo-Euromedia Ownership Monitor. (2023). A monitor of media ownership in Europe. Enhancing transparency in ownership and control of European news. Retrieved January 5, 2024, from <https://media-ownership.eu>
- European Federation of Journalists. (2023). EFJ welcomes agreement on European Media Freedom Act. Retrieved January 5, 2024, from <https://europeanjournalists.org/blog/2023/12/15/efj-welcomes-agreement-on-european-media-freedom-act>
- High Level Group on Media Freedom and Pluralism. (2013). A free and pluralistic media to sustain democracy. The Report of the High Level Group on Media Freedom and Pluralism. Retrieved January 5, 2024, from https://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg_final_report.pdf
- Holtz-Bacha, Ch. (2023). Freedom of the media, pluralism, and transparency. European media policy on new paths? *European Journal of Communication*, 38(6), 1–19. <https://doi.org/10.1177/02673231231176966>
- International Press Institute. (2023). IPI position on the European Media Freedom Act. Retrieved January 5, 2024, from <https://ipi.media/ipi-position-on-the-european-media-freedom-act>
- Jaskiernia, A. (2023). Europejski akt o wolności mediów w kontekście aktywności Unii Europejskiej na rzecz poprawy jakości demokracji. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 3(73), 91–105. <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.03.07>
- Klimkiewicz, B. (2014). *A Polyvalent Media Policy in the Enlarged European Union*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Komisja Europejska. (2018). The European AI Alliance. Retrieved January 5, 2024, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-ai-alliance>
- Komisja Europejska. (2020a). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Kształtowanie cyfrowej przyszłości Europy. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0067>
- Komisja Europejska. (2020b). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie europejskiego planu działania na rzecz demokracji. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790>
- Komisja Europejska. (2020c). Biała Księga w sprawie sztucznej inteligencji. Europejskie podejście do doskonałości i zaufania. Pobrane 23 marca 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0065>
- Komisja Europejska. (2021). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Program prac Komisji na 2022 r. Razem czynimy Europę silniejszą. Pobrane 23 marca 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0171>
- Komisja Europejska. (2022). Zalecenie Komisji (UE) 2022/1634 z dnia 16 września 2022 r. w sprawie wewnętrznych gwarancji niezależności redakcyjnej i przejrzystości w sektorze mediów. Dz. Urz. UE L 245/56 z 22.9.2022. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H1634>

- Komisja Europejska. (2023a). DSA: Very large online platforms and search engines. Retrieved January 5, 2024, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/dsa-vlops>
- Komisja Europejska. (2023b). Commission designates second set of Very Large Online Platforms under the Digital Service Act. Retrieved January 5, 2024, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-designates-second-set-very-large-online-platforms-under-digital-services-act>
- Komisja Europejska. (2023c). Komisja Europejska, DSA: Bardzo duże platformy internetowe i wyszukiwarki. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/dsa-vlops>
- Komisja Europejska. (2023d). European Commission, Questions and Answers: Digital Market Act: Ensuring fair and open digital markets. Retrieved January 5, 2024, from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_2349
- Komisja Europejska. (2023e). Commission welcomes political agreement on European Media Freedom Act. Retrieved January 5, 2024, from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6635
- Komisja Europejska. (2023f). Komisja Europejska, Questions & Answers: European Media Freedom Act. Retrieved January 5, 2024, from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_22_5505
- Mądry, A., Żakowski, J. (2023). Frankenstein otwiera oczy (wywiad J. Żakowskiego z A. Mądrym). *Polityka*, 1–2 (2024), 26–31.
- Media Pluralism Monitor. (2022). Media Pluralism Monitor, Monitoring media pluralism in the digital era: application of the media pluralism monitor in the European Union, Albania, Montenegro, the Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2022. Retrieved January 5, 2024, from <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/75753>
- Osiński, J. (2023). *Przebiegłe maszyny. Twój podręczny przewodnik po świecie sztucznej inteligencji*. Warszawa: PWN.
- Parlament Europejski. (2020a). Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 października 2020 r. w sprawie ram aspektów etycznych sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych z nimi technologii (2020/2012(INL)). Dz. Urz. UE C 404/63 z 6.10.2021. Pobrane 23 marca 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0275&from=IT>
- Parlament Europejski. (2020b). Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 października 2020 r. w sprawie systemu odpowiedzialności cywilnej za sztuczną inteligencję (2020/2014(INL)). Dz. Urz. UE C 404/107 z 6.10.2021. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0276>
- Parlament Europejski. (2023). Akt ws. sztucznej inteligencji: pierwsze przepisy regulujące sztuczną inteligencję. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20230601STO93804/akt-ws-sztucznej-inteligencji-pierwsze-przepisy-regulujace-ai>
- Parlament Europejski. (2024). Artificial Intelligence Act: MEP's adopt landmark law. Retrieved March 23, 2024, from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>
- Parlament Europejski i Rada. (2021). Wniosek. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające zharmonizowane przepisy dotyczące sztucznej inteligencji (akt w sprawie sztucznej inteligencji) i zmieniające niektóre akty ustawodawcze Unii. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>
- Parlament Europejski i Rada. (2022a). Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2065 z dnia 19 października 2022 r. w sprawie jednolitego rynku usług cyfrowych oraz zmiany dyrektywy 2000/31/WE (akt o usługach cyfrowych). Dz. Urz. UE L 277/1 z 27.10.2022. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065>
- Parlament Europejski i Rada. (2022b). Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2065 z dnia 14 września 2022 r. w sprawie kontestowalnych i uczciwych rynków sektorze cyfrowym oraz zmiany dyrektywy (UE) 2019/1937 i (UE) 2020/1828 (akt o rynkach cyfrowych). Dz. Urz. UE L 265/1 z 12.10.2022. Pobrane 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32022R1925>

- Parlament Europejski i Rada. (2022c). Wniosek. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne ramy dla usług medialnych na rynku wewnętrznym („europejski akt o wolności mediów”) i zmieniające dyrektywę 2010/13/UE. Pobrałe 5 stycznia 2024 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0457>
- Pauwels, C., & Donders, K. (2011). From Television without Frontiers to the Digital Big Bang: The EU's Continuous Efforts to Create a Future-proof Internal Media Market. In R. Mansell & M. Raboy (Eds.), *The Handbook of Global Media and Communication Policy* (pp. 525–542). Oxford: Blackwell Publishing.
- Rabitsch, A., Wazir, R., & Treml, T. (2021). *Policy Paper on Artificial Intelligence's [AI]. Impact on Freedom of Expression in Political Campaigns and Elections*. Organization for Security and Co-operation in Europe. Retrieved January 5, 2024, from <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/483638.pdf>
- Simpson, S., Puppis, M., & van den Bulck, H. (2016). *European Media Policy for the Twenty-First Century*. Routledge: Taylor & Francis Group.
- Strittmatter, K. (2018). *Chiny 5.0. Jak powstaje cyfrowa dyktatura*. Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal.
- Vaidhyanathan, S. (2028). *Anti Social Media. Jak Facebook oddala nas od siebie i zagraża demokracji*. Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal.
- Volpicelli, G. (2023). ChatGPT Broke the EU plan to regulate AI. POLITICO. Retrieved January 5, 2024, from <https://www.politico.eu/article/eu-plan-regulate-chatgpt-openai-artificial-intelligence-act>
- Zuboff, S. (2020). *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkiej na nowej granicy władzy*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.